

Passend onderwijs: wat levert het op?

Peter Theunis

'Passend Onderwijs', de aanpassing van de onderwijszorg voor leerlingen in en om de school, staat hoog op de politieke en maatschappelijke agenda: zie de talloze publicaties in dag- en vakbladen. Scholen worden door besturen en samenwerkingsverbanden uitgedaagd hun positie te bepalen: 'kiezen we voor het profiel van de netwerkschool, willen we een smalle of een brede zorgschool zijn, of gaan we voor een inclusieve school?'

Passend Onderwijs en leeropbrengst?

In alle publicaties over Passend Onderwijs komen we echter zelden begrippen tegen als 'leeropbrengsten', 'leerrendement onderwijs' of 'leerresultaat'. Het zou te eenvoudig zijn te veronderstellen dat het bieden van een aangepast zorgarrangement automatisch leidt tot het behalen van hogere leerresultaten. Zowel bij de zorgleerling als bij de gehele de klas.

In dit artikel wil ik, op basis van deze veronderstelling, de relatie verkennen tussen Passend Onderwijs en leerresultaten. Door de geformuleerde vragen worden schoolteams, besturen en samenwerkingsverbanden uitgedaagd om ten opzichte van de ontwikkelingen rond Passend Onderwijs heldere standpunten in te nemen. Tot slot wil ik een aantal praktische suggesties geven om op concrete wijze de koppeling te leggen tussen leeropbrengsten en Passend Onderwijs.

'Passend Onderwijs' gaat er blijkbaar van uit dat alle kinderen optimaal gebruik kunnen maken van de onderwijsvoorzieningen en alle daarbij geboden ondersteuning.

'Elk kind een kans - passend onderwijs in 2011?' (*Volkscrant*)
 'Conflict met ministerie over passend onderwijs', (*Volkscrant*)
 'Onderwijs moet elk kind een passend aanbod doen' (*NRC*)
 'Verplichte opname zorgkind op school' (*NRC*)
 'Ieder kind verdient passend onderwijs' (*Reformatorsch Dagblad*)
 'Kinderen krijgen passend onderwijs' (*Trouw*)

De kerntaak van het onderwijs

De kerntaak of 'core-business' van het onderwijs of van een school is als volgt te formuleren: 'Zorgen dat alle leerlingen veel goede dingen leren.' De discussie kan dan gaan over wat veel en wat goed is, en vervolgens over welke concrete en meetbare indicatoren dit veel en goed moeten opleveren. Het gevaar bestaat dat het, zoals in veel missie-teksten, blijft bij mooie woorden als optimaal en er uit halen wat er in zit. In gesprekken met onderwijzers over hun kerntaak worden vaak nog doelen toegevoegd als: kinderen moeten zich thuis voelen, de school zorgt voor opvang. Prima als toevoegingen, maar deze aspecten komen pas ver na de primaire onderwijstaak aan de orde. Daarnaast worden nog termen genoemd als zich veilig voelen, uitgedaagd worden. Ook deze aspecten behoren niet bij de primaire taak, maar zijn voorwaardelijk (zie Luc Stevens, 2004). Wanneer kinderen zich niet veilig voelen en niet uitgedaagd worden zullen ze niet optimaal komen tot veel leren, laat staan tot de goede dingen leren!

Aan de lijst van opdrachten aan de school kunnen we nog efficiëntie toevoegen. Het is de opdracht van het onderwijs om met zo min mogelijk 'kosten' een zo hoog mogelijk rendement te behalen. Onder 'kosten' worden niet alleen de financiële kosten voor overheid en ouders bedoeld, maar ook de inspanningen en offers (fysiek, cognitief en emotioneel) die leerkrachten, leerlingen en ouders zich moeten getroosten om tot optimale resultaten te komen.

Opdracht uit Den Haag: een passend onderwijsarrangement

Het uitgangspunt van Passend Onderwijs is om het kind en de ouders een 'passend onderwijsarrangement' aan te bieden. Impliciet blijft wat een passend onderwijsarrangement is. In de publicaties komen we vooral termen tegen als 'speciale zorg' en 'ondersteuning'. Er wordt niet of nauwelijks een relatie gelegd met te realiseren opbrengsten.

Passend en concreet

Van een schoolbestuur of school wordt verwacht dat zij het 'passend onderwijsarrangement' vertalen in concrete inspanningsverplichtingen. Het ontwikkelingsperspectief, zoals SBO- en SO- scholen verplicht zijn dit voor iedere leerling en het basisonderwijs voor iedere leerling met een eigen leerlijn te formuleren, biedt daartoe een goede mogelijkheid, maar dan moet dit wel aan een aantal specifieke criteria voldoen (zie verderop in dit artikel).

.... of vrijblijvend

In de wetteksten en toelichtingen omtrent Passend Onderwijs (september 2005) staat een enkel zinnetje: 'de inspectie gaat na of voor alle kinderen een onderwijs-zorgarrangement is aangeboden en of de kwaliteit van het geboden onderwijs *en de behaalde resultaten voldoende zijn*'. (cursivering van Peter Theunis)

Letterlijk genomen een vrijblijvende opdracht: een onderwijs-zorgarrangement aanbieden aan alle kinderen. Geen concrete vooraf geformuleerde eisen omtrent opbrengsten, resultaten of rendement. De Onderwijsinspectie ziet achteraf wel wat het opgeleverd heeft.

Hier ligt een nadrukkelijke opdracht aan besturen en scholen om duidelijk te maken op welke leerresultaten zij aangesproken willen en kunnen worden én de taak om dat inzichtelijk te maken voor de ouders.

'Beste kansen voor ieder kind'

De staatsecretaris van Onderwijs schrijft in een brief (juni 2007) aan de voorzitter van de Tweede Kamer dat zij de 'beste kansen voor ieder kind' wil. Het onderwijs geeft ze mee dat 'de kwaliteit van het onderwijs aan zorgleerlingen omhoog moet door duidelijker te maken wat zij precies gaan leren'. Een mooie poging om de opbrengsten centraal te stellen, maar nergens lezen we iets over h oe de school of het bestuur dit inzichtelijk moet maken. We vernemen ook niets over de garantie dat de verhoging van de kwaliteit van het onderwijs aan zorgleerlingen niet ten koste zal gaan van de niet-zorgleerlingen.

De opdracht aan het bestuur

De school en het bestuur zullen duidelijk moeten maken op welke resultaten zij zich willen laten aanspreken. Dit kan door per methode-overstijgende toets vooraf duidelijke doelen vast te leggen. Bijvoorbeeld: 'In ons onderwijs gaan we voor maximaal ... % Den E leerlingen', en, om de niet-zorgleerlingen niet uit het oog te verliezen 'voor minimaal% A en B leerlingen'. Percentages kan de school zelf invullen, maar wanneer respectievelijk 25 en 50 procent wordt ingevuld, dan presteert de school slechts op een gemiddeld niveau.

Perspectieven en verwachtingen

In publicaties over Passend Onderwijs wordt veel nadruk gelegd op het formuleren van een ontwikkelings- of uitstroomperspectief. Op zich kan een helder en duidelijk ontwikkelingsperspectief als een concreet doel worden gezien. Enige voorzichtigheid is echter op zijn plaats. In een voortgangsrapportage van juni 2008 noemt de staatssecretaris als middel om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren 'de ontwikkeling van een digitaal leerlingvolgsysteem waarmee het ontwikkelingsperspectief kan worden bepaald'. Deze zinsnede heeft vooral betrekking op het onderwijs in cluster 3 en 4 dat voor verbetering vatbaar is.

Het ontwikkelingsperspectief wordt hier gezien als het volgen van een trend op basis van eerder geleverde resultaten. Maar zeggen we niet altijd 'resultaten behaald in het verleden bieden geen garantie voor de toekomst?' Als we de staatssecretaris zouden volgen dan wordt geen of onvoldoende zorg en dus onvoldoende leerrendement in het verleden gezien als een legitimatie voor het ontwikkelingsperspectief. Het zal je kind maar wezen! Wordt het ontwikkelingsperspectief op deze wijze ingezet dan zal dat geen verbetering van het onderwijs opleveren.

Ontwikkelingsperspectieven: van kind èn school!

Onderzoek heeft aangetoond dat het formuleren van (ambitieuze) verwachtingen mede bepalend zijn voor de uiteindelijke resultaten. Wil het formuleren van een ontwikkelingsperspectief uitdagend en kwaliteitsverhogend werken, dan dient men niet te spreken over het ontwikkelingsperspectief van dit kind, maar van het ontwikkelingsperspectief dat deze school zich stelt bij dit kind. Het ontwikkelingsperspectief zal dan ook niet alleen gebaseerd zijn op kindkenmerken en omgevingsfactoren maar ook op de mogelijkheden en de ambities van de school.

Het is dan ook zeer wel mogelijk dat de ene school voor een bepaald kind tot een hoger ontwikkelingsperspectief komt dan een andere. Een goed leerlingvolgsysteem helpt om na te gaan of de tussendoelen in het licht van het geschetste ontwikkelingsperspectief gehaald worden èn om zonodig het onderwijs aan te passen. Als uiterste maatregel kan bij tegenvallende resultaten het ontwikkelingsperspectief worden bijgesteld. Dit kan alleen als er, nadat het ontwikkelingsperspectief is vastgesteld, nieuwe kindkenmerken worden geconstateerd en/of er andere externe factoren aan het licht komen.

Een school met een profiel, maar ook met resultaten?

Door schade en schande wijs geworden bij de invoering van vele onderwijsvernieuwingen, wordt bij het implementeren van passend onderwijs 'van onderaf' gewerkt. Scholen worden uitgedaagd zich uit te spreken voor een bepaald profiel: de netwerkschool, de smalle- of bredezorgschool of de inclusieve school.

Een veelheid aan aspecten en criteria wordt de scholen aangereikt om tot een zorgvuldige keuze te komen. Echter, de relatie naar concreet geformuleerde opbrengsten wordt niet gelegd. Gaat een school, die zich bijvoorbeeld wil ontwikkelen van een smalle- naar een bredezorgschool, er van uit dat de leerresultaten op schoolniveau minimaal gehandhaafd moeten blijven? Of vindt men dat de Onderwijsinspectie straks specifieke, lees lagere, normen dient te stellen bij bijvoorbeeld inclusieve scholen? Nu al horen we leerkrachten als verklaring voor tegenvallende resultaten het (relatief) grote aantal rugzakleerlingen noemen dat zij in de klas hebben.

Zwakke en sterke scholen

Voordat we overgaan tot het formuleren van een aantal aanbevelingen, stippen we nog één punt aan: scholen presteren niet allemaal hetzelfde. Er zijn zwakke en zeer zwakke scholen. Het is niet ondenkbaar dat zich de volgende situatie voordoet:

een schoolbestuur heeft enkel 'netwerkscholen', die goede prestaties halen, ver verwijderd van het inspectieoordeel 'zwak'. Een kind op één van de scholen heeft specifieke onderwijsbehoeften. Het bestuur zal de ouders van deze leerling Passend Onderwijs moeten aanbieden. Er is een 'inclusieve school' in het samenwerkingsverband. Echter, deze school is door de Inspectie als zeer zwak beoordeeld. Moeten de ouders dit als Passend Onderwijs accepteren?

In dit verband kunnen we wijzen op recente opmerkingen van de consumentenbond voor het onderwijs die stelt dat ouders bijles zouden moeten kunnen claimen wanneer hun kind op een zwakke school in resultaten achter blijft. Tot hoever gaat de verplichting van het schoolbestuur?

.....
De leerresultaten van een kind zijn de resultante van de mogelijkheden van het kind èn van de inspanningen van de school. Tòch?
.....

Wat kunnen scholen en schoolbesturen doen?

Enkele suggesties:

Passend Onderwijs kan een nieuwe verfrissende dynamiek brengen in het onderwijs. Er zal echter meer nadruk moeten komen te liggen op leerresultaten die de scholen willen bereiken en het inzichtelijk maken daarvan.

- **Heldere prestatie-indicatoren**

Weet elkaar binnen de samenwerking te vinden op een aantal heldere prestatie-indicatoren. Sluit bijvoorbeeld aan bij indicatoren die de Inspectie hanteert voor de eindopbrengsten van de school en de tussentijdse resultaten en hanteer deze als absolute norm. Scholen kunnen daarnaast andere opbrengsten formuleren, maar deze mogen nooit als excuus dienen voor het niet behalen van de eerder genoemde opbrengsten.

- **Doelen bepalen en verantwoording afleggen**

Scholen bepalen hoe hoog hun doelen zijn (maximaal aantal D/E scores en minimaal aantal A/B scores). Zij publiceren deze en leggen achteraf naar elkaar toe verantwoording af over de mate waarin deze doelen gerealiseerd zijn (en aan welke interventies dit is toe te schrijven). Analoog aan het formuleren van doelen voor de cognitieve vakken formuleren de scholen meetbare doelen (inclusief normen) voor SEO en Zelfstandigheid.

- **Wat levert de zorg op?**

Scholen gaan na of, en zo ja in welke mate, de onderwijszorg bijdraagt aan het verkrijgen van hogere resultaten. Dit kan b.v. door het leerrendement te berekenen over de periode voordat het kind in de zorg kwam en over de periode in de zorg. Uitgangspunt daarbij is dat zorg in welke vorm dan ook dient te leiden tot een hogere leeropbrengst.

- **Ontwikkelingsperspectief**

Scholen laten zich extern visiteren voor het formuleren van een ontwikkelingsperspectief voor een zorgleerling. Is het ontwikkelingsperspectief voldoende ambitieus gesteld, cq worden er in voldoende mate hoge verwachtingen geformuleerd? Scholen gaan systematisch na of geschetste ontwikkelingsperspectieven gerealiseerd worden. Hierbij wordt een norm van rond de 80 % gesteld. Wordt in meer dan 80 % van de situaties het ontwikkelingsperspectief gehaald, dan kan men zich afvragen of deze perspectieven wel ambitieus genoeg waren (als het omgekeerd is dient men zich af te vragen of men voldoende realistisch is).

- **Competitie binnen samenwerkingsverband**

Het samenwerkingsverband zet in op een gezonde onderlinge competitie. In dit verband stelde een directeur van een sbo-school: 'Het sbo heeft geen bestaansrecht als zij niet kan aantonen dat kinderen tijdens hun periode op de sbo-school een hoger leerrendement halen in vergelijking met de periode op de basisschool.

Ga als samenwerkingsverband de uitdaging aan, mits goed vormgegeven en voorzien van de nodige waarborgen, wie voor de laagste kosten ('kosten' zoals in het begin van dit artikel zijn gedefinieerd) gaat voor het hoogste rendement.

Passend Onderwijs wordt vooral gezien als een maatregel om te voorkomen dat kinderen niet tussen wal en schip raken of dat ouders van het kastje naar de muur worden gestuurd. In deze bijdrage is getracht duidelijk te maken dat door zich enkel en alleen op deze doelen te richten, dit niet automatisch leidt tot onderwijs waarin 'alle kinderen veel goede dingen leren'. Nadrukkelijker sturen op resultaten brengt dit wèl dichterbij.

Maart, 2009

Peter Theunis

Literatuur

- *Zin in School* / Luc Stevens e.a. (redactie), Amersfoort CPS 2004
- *Wat werkt op school* / Robert J. Marzano, (Nederlandse bewerking, uitgave Basalt 2007)